

Arkivkode: A-70

Kryssnavn: 31/7-07

Saksnr: 06/2081-5

Dato:

Avd: Saksr: Avskr:

K SjM

Rapport Bygninger og omgivelser 29/2007

To ukjente kors i Uvdal stavkirke

Ola Storsletten

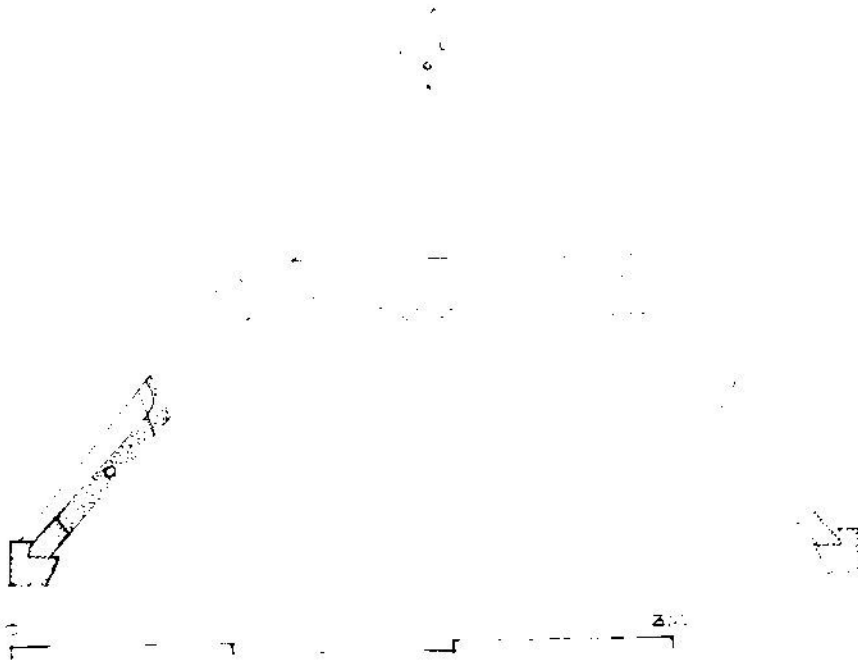
To ukjente kors i Uvdal stavkirke

Som en del av Riksantikvarens stavkirkeprogram ble det i desember 2006 foretatt en fotodokumentasjon av loftet og den indre delen av Uvdal stavkirke i Nore og Uvdal kommune. Arbeidet ble utført av fotograf Birger Lindstad (BRL) og forsker Ola Storsletten, NIKU (OS).¹

Hensikten med denne typen fotografering er å sikre dokumentasjon av deler av stavkirkene som det normalt knappst finnes bilder av.² I første rekke gjelder dette loftet og den indre delen av takrytteren. Billedmaterialet består av oversiktsbilder av rommene og detaljbilder av de middelalderiske deler av konstruksjonen. I forbindelse med arbeidet ble det også foretatt en enkel undersøkelse av takkonstruksjonen i skipet.

Uvdal stavkirke er bygningshistorisk behandlet i den første Buskerud-bindet av *Norges Kirker*.³ Arkeologiske funn viser at det tidligere har det stått en stolpekirke på samme sted. I boka blir den stående stavkirken datert til "slutten av 1100-årene".⁴ Senere er det tatt dendrokronologiske prøver fra antatt opprinnelige deler. Analyser av prøvene viser at de er felt vinteren 1167-68.⁵ Trolig er den første delen av Uvdal stavkirke oppført kort tid etter.

I *Norges Kirker* er de enkelte bygningsledd i kirken beskrevet på vanlig måte. Dette gjelder også for takkonstruksjonen i det opprinnelige skipet, der saltakene er understøttet av sperrebind som består av sperrer og hanebjelke.⁶ Sperrebindene er dessuten dekorert: "I undersiden av sperren og hanebjelken er det skåret opp to buer som møtes midt på hanebjelken mot 4 nedadvendte takker".⁷ På undersiden er både buene og takkene svertet.

Skipets østre sperrebind, oppriss mot øst. OS 06

¹ Fotografiene er i Det antikvariske arkiv hos Riksantikvaren (AA)

² O. Storsletten. *Om det verste skulle skje... : Fotodokumentasjon av loft i stavkirkene*. NIKU Bygninger og omgivelser. upublisert rapport 1/2006

³ S. og H. Christie, *Norges Kirker. Buskerud*, bd. 1, Oslo 1981

⁴ Christie og Christie 1981, s. 397

⁵ T. Thun, Botanisk inst., NTNU. Dendrokronologi – Uvdal stavkirke, rapport 3.3.1999, AA

⁶ Oppmålingene som ble laget i forbindelse med undersøkelsen er levert til AA

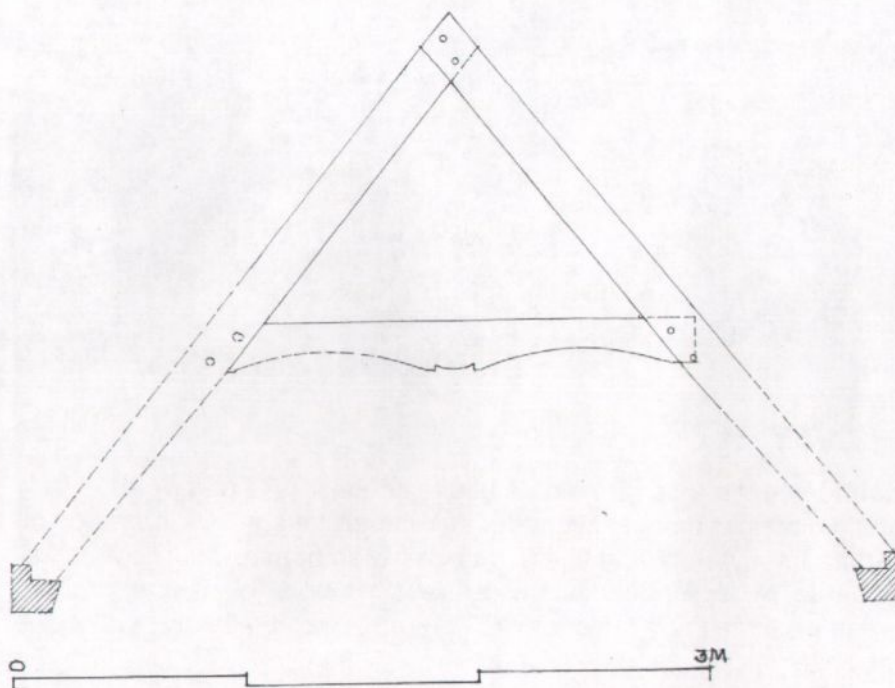
⁷ Christie og Christie 1981, s. 402

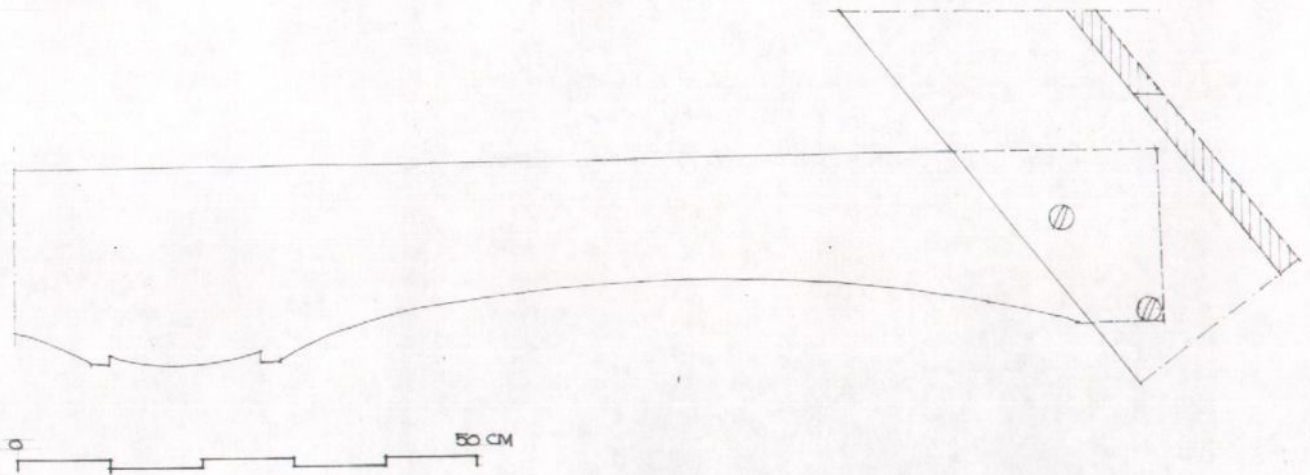
Skipets østre sperrebind, hanebjelken, sett mot øst. OS 06

Motivet med takkene er vel kjent fra andre stavkirker i samme område. Tilsvarende er kjent fra sperrebindene i skipet i den samtidige Nore stavkirke i Nore og Uvdal kommune, i skipet i Torpo stavkirke i Ål kommune og fra skipet i den tidligere Tuft stavkirke i Kongsberg kommune. Verken Torpo eller Tuft stavkirker er sikkert datert, men også de kan ha blitt reist i siste halvdel av 1100-tallet.

Slik det går fram av teksten i *Norges Kirker*, er skipet i Uvdal stavkirke blitt forlenget mot vest alt i middelalderen. I tilbygget er det satt inn to sperrebind av samme type og med en liknende utforming som de opprinnelige sperrebindene. I dette tilfellet møtes imidlertid de to buene i undersiden av hanebjelken i en konveks bue.

Østre sperrebind i skipets utvidelse mot vest, oppriss mot vest. OS 06

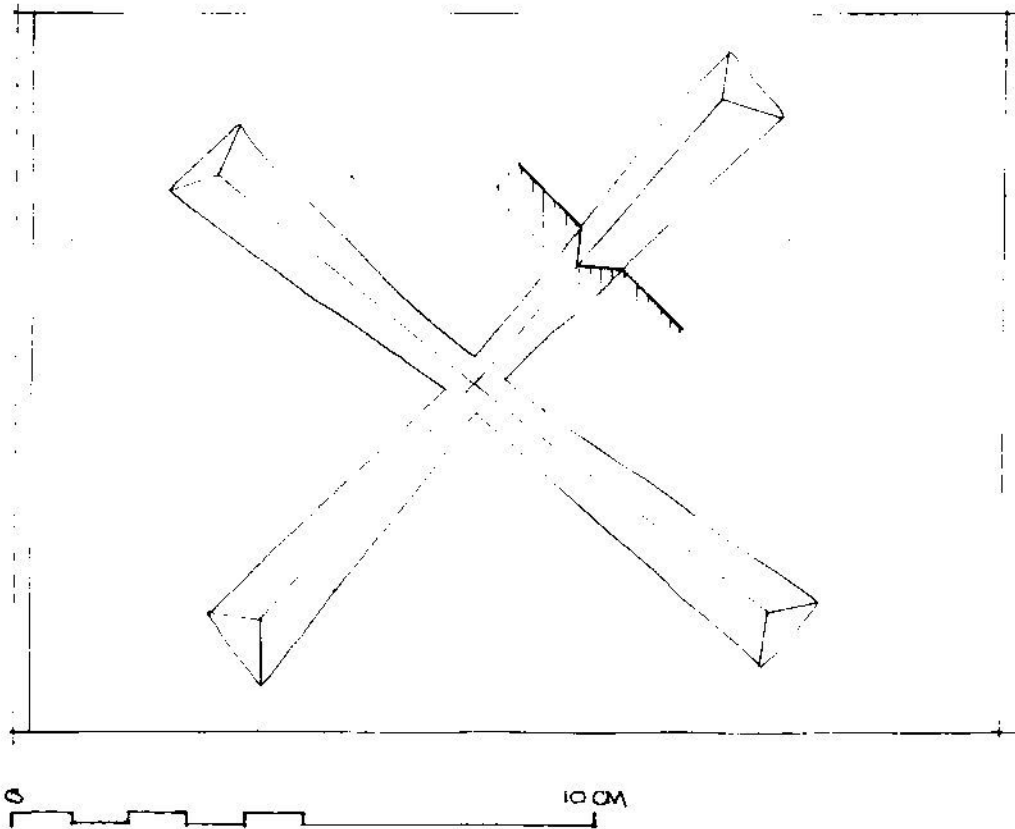

Detalj av østre sperrebind i skipets utvidelse mot vest, oppriss mot vest. OS 06

Østre sperrebind i skipets tilbygg mot vest, sett mot vest. BRL 06

Fotograferingen gjorde det nødvendig å se grundig på alle middelalderske deler i konstruksjonene over loftet. I tilbygget mot vest ligger et sekundært loftsgulv så nært opp til hanebjelkene at man bare med besvær kan smyge seg under. Men uten en viss gevinst! Det viste seg at det konvekse partiet midt på hanebjelkene er dekorert med et innskåret gresk kors på undersiden. Korsene er skråstilt og måler ca. 13 x 13 cm. Som en del av oppmålingen ble det laget en avgnidning av et av korsene.

Innskåret kors i undersiden av hanebjelken i østre sperrebind i skipets utvidelse mot vest. OS 06

En opprinnelig himling?

Et uavklart spørsmål i forhold til Uvdal stavkirkes bygningshistorie er om det opprinnelig har vært en himling i kirken. I *Norges Kirker* blir det åpnet for at kirken har hatt loft alt fra starten. Det samme gjelder for utvidelsen mot vest: "Det er mulig at skipets vesttilbygg opprinnelig har hatt plan himling i raftehøyde".⁸

Det som taler mot en slik hypotese er de tidligste sperrebindenes omhyggelige utforming, med de bueformete utskjæringene og hakkene i undersiden av hanebjelkene. Det samme gjelder for svertingen på undersiden av hanebjelkene og på knærne som holder sperrebindene fast ved takfoten.

Helt sikkert er det likevel ikke. Det kan være at hakkene og svertingen er relikter fra tidligere tider som ble utført mer eller mindre automatisk og som man uten å nøle skjulte med en himling dersom det var hensiktsmessig. Alt som kan tale for eller imot at det har vært en opprinnelig himling er derfor av stor interesse.

Heller ikke de innskårete korsene i undersiden av hanebjelkene i skipets utvidelse mot vest er noe endelig bevis på at takkonstruksjonen i denne delen av skipet opprinnelig har vært uten loft. Men de er likevel et indisium på at det har vært slik. Det virker urimelig at korsene ikke har vært beregnet på å skulle sees. Dermed har trolig også den øvrige delen av skipet opprinnelig vært uten loft.

⁸ Christie og Christie 1981, s. 404

En mulig datering av skipets utvidelsen mot vest

Av teksten i *Norges Kirker* går det fram at utvidelsen av skipet mot vest har skjedd "En gang i middelalderen".⁹ Den påfallende likheten i utformingen av sperrebindene i de to delene taler dessuten for at utvidelsen må ha skjedd ikke svært lang tid etter at kirken sto ferdig på slutten av 1160-tallet. Den opprinnelige utformingen av sperrebindene var stadig aktuell da utvidelsen fant sted, og i likhet med flere deler av stavkirkens dekorasjoner kan også de to buene på undersiden av hanebjelken tolkes som et motiv fra hedensk tid som har blitt videreført i kristen tid.¹⁰ Slik det er nevnt tidligere, kan det samme gjelde for hakkene i undersiden av hanebjelken der buene møtes. Noe tid må likevel ha gått. Da kirken ble utvidet mot vest, fortsatte man bruken av buer. Som dekorasjon på undersiden av hanebjelken valgte man imidlertid en annen – og klart kristen – løsning.

I den andre enden av den mulige tidsforskjellen mellom de opprinnelige skipet og utvidelsen mot vest står endringene i byggehåndverket som skjedde i forbindelse med byggestansen etter svartedauden omkring 1350. Et eksempel er bruken av sprett-telgging og utformingen av forbindelsen mellom de enkelte deler av kirkenes takkonstruksjoner.¹¹ Også i utvidelsen av skipet i Uvdal stavkirke er det spor etter sprett-telgging, og den enkle bladforbindelsen mellom hanebjelken og sperrene er av en type som er vel kjent fra 1100- og 1200-tallet.

Utvidelsen av skipet mot vest har vært et stort arbeid som også kan ha ført med seg andre endringer, for eksempel nytt inventar. I Uvdal stavkirke er det en døpefont av tre der det for noen år siden ble tatt ut en flis for c14-analyse. Med 70% sannsynlighet ble resultatet av analysen perioden 1300-1360.¹² Det kan bety at utvidelsen av skipet skjedde omkring 1300.

Et langt bedre svar synes imidlertid å ligge i selve bygningskonstruksjonen. Deler av takkonstruksjonen har klar vankant. Trolig kan man bruke dendrokronologi for å datere skipets utvidelse mot vest!

Vestre sperrebind i skipets utvidelse mot vest, sett mot øst. Merk vankanten på hanebjelken! OS 06

31|.7.2007

Ola Storsletten

⁹ Christie og Christie 1981, s. 398

¹⁰ O.Storsletten, *Takene taler : Norske takstoler 1100-1350 klassifisering og opprinnelse*, del 1, Avhandling 10, AHO 2002, s. 386 f.

¹¹ Storsletten 2002, s. 39 f.

¹² M.Bramer Solhaug, *Middelalderske døpefonter i Norge*, vol. I, Acta Humaniora, UiO 2001, s. 215